

การศึกษาเปรียบเทียบ หลักพุทธธรรมในโกอาน นิกายเซ็น และภาพปริศนาธรรมในศาลาโพธิสาร 72

วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

A Comparative Study of Buddhism in Koan of Zen Buddhism and Dhamma Puzzle

Paintings in the 72-Year Bodhisara Hall at WatBo, BanNontan ,

Muang district, Khonkaen Province.

เพ็ญแข บัวภา (Miss Penkae Buapa)*

ดร. พระครูภาวนาโพธิคุณ (Dr.Phrakrubhavanabodhikun)**

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์ฉบับนี้จากการศึกษาวิจัยพบว่า ด้านความเหมือนทั้งโกอาน นิกายเซ็นและภาพปริศนาธรรมเป็นวิธีการสอนพุทธธรรมในสมัยพุทธกาล ต่อมาภายหลังพุทธปรินิพพานจึงพัฒนามาเป็นภาพเขียนในลักษณะคำที่ขัดแย้งตรงกันข้ามหรือเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยเพื่อสื่อธรรม มุ่งพัฒนาจิตเจริญปัญญาด้วยการขบคิดโกอานกับปัญหาปริศนาธรรม และการปฏิบัติเช่นกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน หลักพุทธธรรมพบว่ามีเป้าหมายเดียวกันคือ ใช้ไตรสิกขา หรือมรรค 8 เป็นเครื่องมือเพื่อดับอวิชชา ตัณหาและอุปาทานให้อยู่ในสภาวะของจิตเดิมแท้หรือพุทธภาวะ ด้านความต่างพบว่าโกอานนิกายเซ็นเป็นพุทธศาสนาหายาน ตีความหมายจากภาพเขียนมาเป็นภาษาเพื่อเปิดจิตสู่การตรัสรู้ลับพลัน (ซาโตริ)ที่ไม่จำกัดรูปแบบ ทุกคนสามารถตรัสรู้ได้ เพราะมีพุทธภาวะหรือจิตเดิมแท้ที่ค้อยู่แล้วในตัวของมนุษย์ทุกคน ส่วนภาพปริศนาธรรมในศาลาโพธิสาร 72 วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นเป็นการตีความหมายจากภาษา (ผญา) มาเป็นภาพเขียนเพื่อเปิดประตูสู่ปัญญา และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ABSTRACT

The main purposes of this thematic paper were to study . In the following aspects. Like Koan in Zen Buddhism, the Dhamma puzzle paintings arose in the Buddha's age. After the Buddha's death, there was the spread of Buddhism by painting that contained the opposite, contrary, metaphorical words in order to grow the people's mental development, and the practice of Zazen and insight meditation. The same purpose of using Threefold Training or the Noble Eightfold Path as a means to cease ignorance, craving and attachment. This way was selected to make mind peaceful or Buddhahood for practicing the meditation. A set of paintings for mental development in Zen was a good way to practice the insight meditation according to the Four Foundations of Mindfulness. In Zen, there were the development of wisdom, the use of cause and effect, the use of systematic attention for clear consideration. It was found that there was difference .The interpretation of Koan in Zen Buddhism Mahayana was taken from the paintings to language. A way to open people's mind for the rapid attainment of enlightenment (Zatori) . Zen pronounced a way to attain the main purpose that a way to attain the enlightenment (Zatori) was not limited and everybody could attain

* นักศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น อาจารย์ที่ปรึกษา

it because there was the Buddhahood or original mind in every body. The interpretation of Dhamma puzzle paintings in the 72-Year Bodhisara Hall at WatBo, BanNontan, was done from language to the paintings. A way to open a door of wisdom for reasonable consideration, applied to the knowledge in the daily life.

คำสำคัญ : โกอาน นิกายเซ็น ภาพปริศนาธรรม ชาโตริ การตรัสรู้ นิพพาน พุทธภาวะ อวิชชา ดัชนีหาอุปาทาน

Key Words : Koan of Zen Buddhism, Dhamma Puzzle Painting, Zatori, Enlightenment, the Final Goal, Buddhahood, Ignorance, Craving, Attachment

1. บทนำ

พระพุทธรูปทรงเป็นธรรมราชา (ม.อ. (ไทย) 14/74-76/78-81.) ทรงเป็นบรมครูของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย (พระราชมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต), 2530.) เพราะศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งการวิเคราะห์ (กิริติ บุญเจือ, 2532.) พระองค์จึงทรงใช้เทคนิควิธีการสอนแบบทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรมหรือการทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ด้วยนิทานเปรียบเทียบหรืออุปมาอุปไมย ซึ่งเป็นการสอนธรรมะเรื่องนามธรรมที่มีเนื้อหาลึกซึ้ง ยากที่จะเข้าใจให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้นด้วยพระปัญญาความสามารถพิเศษโดยมีทรงเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยตลอดพระชนม์ชีพ

หลังพุทธปรินิพพาน 235 ปี พุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิมนั้นเผยแพร่ลงมาทางตอนใต้ในดินแดนสุวรรณภูมิ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552.) ได้แก่ พม่า ศรีลังกา ไทย และลาวโดยพระโศณะและอุตตระ ต่อมาประมาณ พ.ศ. 500 อินเดียได้เกิดมีนิกายมหายานและเผยแผ่ขึ้นไปทางทิศเหนือได้แก่ จีน ธิเบต ญี่ปุ่น เกาหลี

นิกายเซ็น จึงเป็นนิกายหนึ่งในพระพุทธศาสนา มหายาน ที่เกิดขึ้นในประเทศจีน (David McComb, 1996) มีลักษณะคำสอน คือ การถ่ายทอดชนิดพิเศษนอกพระคัมภีร์ ไม่พึ่งพาอาศัยคำพูดและตัวหนังสือ ซึ่งตรงไปยังจิตของมนุษย์และให้เห็นธรรมชาติของตนเองเพื่อบรรลุเป็นพุทธะ (Daisetz Teitaro Suzuki, 1963) นิกายเซ็นได้มีการนำโกอาน

หรือปริศนาธรรมมาถ่ายทอด สื่อเป็นภาพเขียนเพื่อสอนธรรมะเรียกว่า ภาพปริศนาธรรม เป็นจำนวนมาก และมีการปรับปรุงใหม่ เนื่องจาก Daisetz Teitaro Suzuki ได้แปล เผยแพร่ไปทั่วโลกหลายภาษาคู่กัน

ในปีพ.ศ. 2549 ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าไปในสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีของท่านพุทธทาสภิกขุผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้ชมภาพปริศนาธรรมของเซ็นในโรงมหรสพทางวิญญาณ ที่มีลักษณะพิเศษ น่าสนใจแต่ไม่สามารถเข้าใจในความหมายของภาพได้

วัดโพธิ์ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น สร้างเมื่อ พ.ศ. 2379 เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองขอนแก่น ที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนวัดอื่น คือ เป็นสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นเฉลิมพระเกียรติและเป็นอุทยานการศึกษา เจ้าอาวาสในปัจจุบันคือ พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล) ผู้ได้รับการถวายรางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนา สาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายในประเทศ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวันวิสาขบูชา ประจำปี 2552 ทั้งยังเป็นวัดส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตดีเด่น ของกระทรวงสาธารณสุข

วัดโพธิ์ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพุทธศาสนาทั้งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแบบมหาสติปัฏฐาน 4 ที่มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาฝึกปฏิบัติตลอดทั้งปี มีอุโบสถ 2 ชั้นทรงจตุรมุขที่สวยงาม ภายในชั้นที่ 1 ของอุโบสถนอกจากเป็นสถานที่สำหรับทำสังฆกรรม

แล้วยังจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ โบราณวัตถุ โครงกระดูกมนุษย์โบราณที่ขุดพบเมื่อมีการก่อสร้างอุโบสถอายุประมาณ 5,000 ปี กระดูกไดโนเสาร์และเสื่อเจ้าเมืองขอนแก่นคนแรกเป็นต้นไว้ให้ศึกษา ส่วนศาลาโพธิสาร 72 นี้เป็นศาลา 3 ชั้นใช้สำหรับปฏิบัติธรรมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาโดยเน้นให้มีความงดงามทางสถาปัตยกรรมจากภาพปริศนาธรรมและปฏิมากรรมปูนปั้น

เมื่อผู้วิจัยเข้าไปชมภาพปริศนาธรรมที่มีอยู่รายรอบศาลาโพธิสาร 72 เป็นจำนวนมาก พบว่านอกจากเนื้อหาของภาพจะเป็นการนำเสนอเรื่องราวทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ข้อคิด คติเตือนใจไม่ให้ประมาทในการดำเนินชีวิต ทางด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรมอันดีงามของชาวพุทธแล้วยังปรากฏว่ามีภาพปริศนาธรรมบางภาพที่ผู้ศึกษาไม่เข้าใจในความหมาย เช่น “ไหว้พระพุทธรูปอย่าให้ถูกทองคำ ไหว้พระธรรมอย่าให้ถูกใบลาน ไหว้พระสงฆ์อย่าให้ถูกลูกหลาน” “เตาแบกคัมภีร์” “หาบช้าง ซาแมว” “ตาดิจูตาดิ ตาดิจูตาดิ ตาบอดจูตาดิ ตาบอดจูตาดิ” เป็นต้นซึ่งมีลักษณะคล้ายกับภาพปริศนาธรรมของเซ็นในโรงมหรสพทางวิญญาน สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาโกอาน นิกายเซ็นและภาพปริศนาธรรมเพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดแจ้ง ให้เห็นถึงความเหมือนกันและความแตกต่างกันระหว่างภาพปริศนาธรรมของพุทธศาสนาเถรวาทนิกายเซ็นที่เรียกว่า โกอานในเอกสารและโรงมหรสพทางวิญญาน วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีกับภาพปริศนาธรรมของพุทธศาสนาเถรวาทในวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทั้งจะนำผลที่ได้จากการศึกษานี้ไปเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมของโกอาน (ภาพปริศนาธรรม) นิกายเซ็นในเอกสารและโรงมหรสพ

ทางวิญญาน วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในภาพปริศนาธรรม ณ ศาลาโพธิสาร 72 ชั้น 1 วัดโพธิ์

บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อศึกษา เปรียบเทียบหลักพุทธธรรมของโกอาน (ภาพปริศนาธรรม) นิกายเซ็น ในเอกสาร ในโรงมหรสพทางวิญญาน ณ สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานีและในภาพปริศนาธรรม ณ ศาลาโพธิสาร 72 ชั้น 1 วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

(Qualitative Research) ทำการวิจัยด้วยเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาภาพปริศนาธรรมของจริง และสัมภาษณ์ผู้เขียนภาพปริศนาธรรมในศาลาโพธิสาร 72 วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้วางขั้นตอนการดำเนินการวิจัย (Research Process) ไว้ตามลำดับ ดังนี้

1. กำหนดกรอบในการวิจัย จากวัตถุประสงค์ กำหนดคำถามของศัพท์และการทบทวนวรรณกรรม งานวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง แล้วใช้กรอบนี้เป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบเนื้อหา เรื่องหลักพุทธธรรมในภาพปริศนาธรรม ระหว่างโกอาน พุทธศาสนาเถรวาท นิกายเซ็น และพุทธศาสนาเถรวาท ในวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

2. ศึกษาเนื้อหา เรื่อง หลักพุทธธรรมในโกอาน นิกายเซ็น โรงมหรสพทางวิญญาน ณ วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากหนังสือ ตำราที่เกี่ยวข้อง ทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ศึกษาปริศนาธรรมในสมัยพุทธกาลจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนาและปริศนาธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากหนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสานเล่ม 2 และเล่ม 9

และศึกษาภาพปริศนาธรรมของจริง ในศาลาโพธิสาร 72 วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ประกอบด้วยศึกษาหลักพุทธธรรม ความหมายที่ปรากฏในภาพปริศนาธรรม จากหนังสือ ไชยปริศนาภาพศาลาโพธิสาร 72 และหนังสือ มรดกไทย-มรดกธรรม จุดบรรจบทางวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนากับคณาปรัชญาอีสานของพระครูภานุโพธิคุณ (สมชาย กนฺตสิโล,ดร.) ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกโกอาณและภาพปริศนาธรรมมาศึกษาเปรียบเทียบประกอบงานวิจัยจำนวน 7 ชุด (14 ภาพ) ได้แก่ ชุดที่ 1 เต่าหินตาบอด-เต่าแบกคัมภีร์ ชุดที่ 2 จูงวัวร์รับการฝึก-ตาดิจูงตาดิ ตาดิจูงตาบอด ตาบอดจูงตาบอด ตาบอดจูงตาดิ ชุดที่ 3 ยังกัดดอกขี้เฒาะเทอะ-อยากไวให้กลานอยากนานให้แล่น ชุดที่ 4 แม่น้ำคณน้ำไม่คณ-งูกินกบ กบกินงู ชุดที่ 5 ไหว้พระพุทธรูป-ไหว้พระพุทธรอย่าให้ถูกทองคำ ไหว้พระธรรมอย่าให้ถูกใบลาน ไหว้พระสงฆ์อย่าให้ถูกลูกหลาน ชุดที่ 6 คนอ้ม-ของบ่เป็นตาจ้ออย่าได้ยื่นมือลง ของบ่เป็นตาจ้ออย่ากินสิพวนท้อง ของบ่เป็นตาจ้ออย่ากินลงสิขมปาก มันสิขากแก่ท้องเที่ยวขี้ยังกิน และชุดที่ 7 อุปมาของความขี้คมันถือมัน-ความฮักลูกคือเชือกผูกคอ ความฮักเมียคือปอผูกศอก ความฮักมุนมั่งคือปอผูกขา

3. วิเคราะห์ อภิปราย ตีความหมาย วิจัยและสังเคราะห์ข้อมูล ตามกรอบเนื้อหาที่ได้วางไว้แล้ว

4. นำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาเปรียบเทียบตามหลักเกณฑ์การเปรียบเทียบที่กำหนดไว้คือ ประวัติความเป็นมา ลักษณะคำสอน หลักคำสอน หลักพุทธธรรมและประโยชน์ที่ได้รับ

5. สรุปผลและเรียบเรียง นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้

4. ผลการวิจัย

1. ประวัติโกอาณ นิภายเซ็นและภาพปริศนาธรรมในศาลาโพธิสาร 72 โกอาณ หมายถึง คำสอนเพื่อสาธารณชนที่ทำการปรุ้งแต่งและขี้คมันถือมันได้ เพื่อการรู้แจ้งในธรรมชาติของตนเอง คือ

การตรัสรู้หรือ ชาโตริ โกอาณ เป็นวิธีการสอนทางลัดเพื่อให้ตรัสรู้ เข้าถึงธรรมของอาจารย์เซ็น โกอาณแรกคือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมด้วยการชูดอกบัวขึ้นแล้วไม่ตรัสอะไร ผู้ที่เข้าใจความหมายได้คือ พระมหากัสสปะ ในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าได้ตรัสเปรียบเทียบตัวพระองค์เองกับดอกบัวว่าเป็นผู้เกิดและเจริญเติบโตในโลกแต่อยู่เหนือโลก (ละอาสวะได้) ไม่แปดเปื้อนด้วยโลกเหมือนดอกอุบล (บัวเขียว) ดอกปทุม (บัวหลวง) และดอกปทุมทริก (บัวขาว) ต่อมาพระสังฆปริณายกหรืออาจารย์เซ็น ก็ใช้โกอาณ เป็นโศลก (คาถา) ข้อความ ปัญหารธรรมชั้นสูงแสดงเพื่อให้ศิษย์ขบคิดหาคำตอบทางพุทธธรรม เพื่อการตรัสรู้ธรรมหรือเป็นข้อสอบวัดคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นพระสังฆปริณายกเป็นต้น ส่วนภาพปริศนาธรรมนั้นมีกำเนิดมาจากพระพุทธเจ้าทรงแสดงภาพเปรียบเทียบกายคตา ระหว่างหญิงสาวสวยกับหญิงชราในคราวเดียวกันให้แก่พระนางเขมานันทา มเหสีพระเจ้าพิมพิสารผู้ยินดีในการบำรุ้งโอมและหลงใหลในกามราคะจนนางเกิดชำระธรรมจักขุ เข้าใจในทันทีขอบวชเป็นภิกษุณีเพียง 7 เดือนก็บรรลุอรหันต์เป็นเอตทัคคะผู้มีปัญญามาก (จุ.อป. (ไทย) 33/357-360/357-435.)

ต่อมาหลังพุทธปรินิพพาน พระมหากัสสปะ ได้รับการยกย่องให้เป็นพระสังฆปริณายกของนิภายเซ็นในอินเดีย องค์กรที่ 1 สืบต่อมาอีกจนถึงพระโพธิธรรม องค์กรที่ 28 จากนั้นพระโพธิธรรมจึงเดินทางเข้ามาเผยแผ่ในจีนเมื่อ พ.ศ. 1063 และสืบทอดตำแหน่งต่อมาอีกจนถึงองค์กรที่ 33 หรือองค์กรที่ 5 แห่งจีนคือท่านเว่ยหล่าง หลังจากนั้นก็สิ้นสุดการมีพระสังฆปริณายก เพราะการตีความเกี่ยวกับดอกไม้ 5 กลีบของเว่ยหล่าง ในโศลกของพระโพธิธรรม (พุทธทาส อินทปญโญ แปล, 2530.) จนปัจจุบันทั้งนิภายเซ็นและพุทธศาสนาในเมืองไทยมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงเพื่อให้พุทธจักรเจริญรุ่งเรืองอยู่คู่กับราชอาณาจักรสืบมา

2. ลักษณะคำสอน ลักษณะคำสอนของเซ็น ไม่ยึดติดในคัมภีร์ คำรา เกรวาทเองก็เช่นกันใน กา

ลามสูตร พระพุทธเจ้าทรงตั้งเตือนเอาไว้ชัดเจนว่าอย่าเชื่อเพราะสิ่งนั้นมีอยู่ในคัมภีร์หรือตำรา (อภ.จตุกก. (ไทย) 21/193/283-287.) เพราะว่าคัมภีร์หรือตำราที่กล่าวไว้ทั้งในพุทธเถรวาทและเซ็นนั้น เป็นแต่เพียงการชี้บอกทางกำจัดทุกข์เท่านั้น คำสอนจะมีความหมายต้องนำไปศึกษาและปฏิบัติตาม ให้เห็นผลที่บุคคลพึงเห็นได้ด้วยตนเอง และรู้ได้เฉพาะตน

เซ็นมุ่งสู่การตรัสรู้ (ซาโตริ) และเชื่อว่าทุกคนสามารถตรัสรู้ได้ เพราะคนปกติทุกคนมีธรรมชาติอย่างหนึ่งในตัวเสมอกัน ธรรมชาตินี้คือ พุทธภาวะ (Buddhahood) หรือธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ (Buddha nature) พุทธภาวะนี้เองที่ทำให้คนสามารถเข้าใจธรรมแล้วก้าวสู่ความหลุดพ้นได้ ถ้าตัดสังขารการปรุงแต่งและอุปาทานการยึดมั่นถือมั่นออกด้วยธรรมขั้น 5 และการพัฒนาจิต ความสามารถนี้เซ็นถือว่าทุกคนมีอยู่เท่ากัน ไม่มีใครมีมากกว่าใคร ตัวอย่างคือ ท่านเว่ยหล่าง ไม่เคยเขียนหนังสือและไม่เคยบวชแต่สามารถรู้แจ้งในจิตเดิมแท้ เนื้อแท้แห่งธรรมจนพระสังฆปริณายกมอบตำแหน่งให้ท่านสืบทอดต่อ วิธีมุ่งสู่การตรัสรู้ (ซาโตริ) มี 3 วิธี คือ การสนทนาธรรมกับอาจารย์ การขบโกอาน และการปฏิบัติซาเซ็นเพื่อให้เกิดสมาธิ (Daisetz Teitaro Suzuki, **Zen Buddhism**,1963)

โกอาน มีลักษณะเป็นคำตรงข้ามหรือขัดแย้งกันเอง มีการเล่นคำกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ใครรู้คำตอบ สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยตรรกวิทยา และหลักโยนิโสมนสิการ ลักษณะเช่นนี้ ท่านพุทธทาสเรียกว่า ภาษาธรรม ไม่ใช่ภาษาคน

ส่วนภาพปริศนาธรรม หรือผญาธรรมในศาลาโพธิสาร 72 ก็เช่นเดียวกันคือ เป็นคำคู่ตรงข้าม มีการเปรียบเทียบให้ใช้ปัญญาในการคิดหาเหตุผล เพื่อให้เข้าใจธรรมในระดับสูง มุ่งสู่นิพพาน เน้นการลงมือปฏิบัติและฝึกจิต

ความเชื่อเรื่องการตรัสรู้นี้ ทั้งเซ็นและเถรวาทเชื่อต่างกัน เซ็นเชื่อว่าทุกคนสามารถตรัสรู้ได้เท่าเทียมกัน ส่วนเถรวาทบอกว่าบุคคลในโลกไม่

สามารถบรรลุธรรมได้เท่ากันในอุคฆัตถุสสูตรว่าด้วยบุคคลผู้เข้าใจได้ดับปล้น (อภ.จตุกก. (ไทย) 21/133/202.) บุคคลในโลกมี 4 ประเภท คือ อุคฆัตถุส บุคคลผู้เข้าใจได้ดับปล้น วิปจิตถุส บุคคลผู้เข้าใจ บรรลุธรรมเมื่อเขาอธิบายขยายเนื้อความโดยพิสดารก็สามารถบรรลุพระอรหัตผลได้ เนยยะ บุคคลผู้ที่พอจะแนะนำได้และปทปรมะไม่สามารถบรรลุธรรมในชาตินี้

ลักษณะคำสอนของหลวงปู่โพธิ์ ได้แก่ ปฏิรูปเทศ 4 ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน อมตวาจา สุตสัง ลกเต ปัญญิง (ผู้ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา) และ วิปัสสนากรรมฐาน

พบว่าลักษณะคำสอนทั้งของเซ็นและของหลวงปู่โพธิ์ มีความเหมือนกัน ในด้านการเป็นตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน การขบคิดโกอานกับปัญหาปริศนาธรรม และการปฏิบัติซาเซ็นกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

ทั้งเซ็นและเถรวาท ต่างกันที่วิธีการเพื่อมุ่งสู่จุดมุ่งหมายสูงสุด เซ็นบอกว่า การตรัสรู้ไม่จำกัดรูปแบบ ให้ปฏิบัติหน้าที่ที่มีอยู่ไปตามปกติ ธรรมดา ผู้มีปัญญาจะเข้าใจ แต่ปุถุชนธรรมดาจะไม่เข้าใจ ส่วนเถรวาทจะมุ่งสู่การบรรลุนิพพาน ซึ่งมีขั้นตอนที่ทำได้ยากและน้อยคนจะทำได้

3. หลักคำสอน ที่สำคัญของเซ็นจากพระสูตรพบว่า มี ธรรมอันเป็นเหตุให้ตรัสรู้ ปัญญาอันใหญ่หลวงที่ทำให้สัตว์ข้ามถึงฝั่งโน้น ได้แก่ 1) ซาโตริ หรือ การตรัสรู้ 2) จิตเดิมแท้ หรือ สุธัญญา และ 3) ธรรมขั้น 5 ซึ่ง ไคเส็ต เททาโร ซูซูกิ กล่าวว่า แม้เซ็นจะประกาศตัวว่าเป็นพุทธศาสนาก็ตาม แต่หลักคำสอนเท่าที่แสดงเอาไว้ในพระสูตรและศาสตร์ทั้งหลายจะถูกเซ็นตีความว่าเป็นเพียงเศษกระดาษ และเศษกระดาษเหล่านี้มีประโยชน์สำหรับใช้เช็ดฝุ่นธุลี คือ ให้มีความฉลาดหลักแหลมในการใช้เหตุผลเท่านั้น (Daisetz Teitaro Suzuki,1985)

หลักคำสอนของหลวงปู่โพธิ์ คือ ไตรสิกขา 3 และการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน 4

4. **หลักพุทธธรรม**ใน โโกานพบว่ามี เป้าหมายเพื่อดับอวิชชา สังขารและอุปาทาน ให้อยู่ในสภาวะของจิตเดิมแท้/พุทธภาวะ พบหลักแห่งการเจริญสติ หรือการพัฒนาจิตเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะภาพชุดการพัฒนาจิตของคนเลี้ยงวัว จะเป็นขั้นตอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐาน 4 พบนิเวศน์ 5 อินทรีย์ 5 อายตนะ 12 จนถึงโพชฌงค์ 7 และวิสุทธิ 7 ตามลำดับ และหลักการเจริญปัญญา การใช้เหตุผล ใช้โยนิโสมนสิการ พิจารณาไคร่ครวญ ไตร่ตรองธรรมเป็นต้น

หลักพุทธธรรมในภาพปริศนาธรรม ณ ศาลาโพธิสาร 72 สรุปได้ว่าเป็นหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับไตรสิกขา 3 ได้แก่ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องมือเพื่อดับอวิชชา สังขารและอุปาทานออกจากจิต

นอกจากนี้ยังพบว่าโกานนิกายเช่นเป็นการตีความหมายจากภาพเขียนออกมาเป็นภาษา ส่วนภาพปริศนาธรรมในศาลาโพธิสาร 72 เป็นการตีความหมายจากภาษาออกมาเป็นภาพเขียน เพื่อสื่อธรรมะ

5. **ประโยชน์** โโกานสามารถเปิดจิตบุคคลให้เข้าถึงการตรัสรู้ (ชาโตริ) โดยทางลัดได้ ส่วนประโยชน์ของภาพปริศนาธรรมในศาลาโพธิสาร 72 เป็นสื่อการสอนธรรมะขั้นสูงเพื่อเปิดประตูทางปัญญาให้เกิดสติปัญญา ให้พุทธบริษัทนำไปสู่การขบคิดปริศนาโดยใช้สติและโยนิโสมนสิการ ฝึกพิจารณาไคร่ครวญหาคำตอบทางธรรมะและประยุกต์องค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

5. บทวิจารณ์

พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ทรงรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐในการดับทุกข์ของมนุษย์ พระองค์ตรัสถึงชีวิตของมนุษย์ว่า

ประกอบด้วยธาตุ 4 ชั้น 5 มียายตนะ 6 เป็นแดนรับรู้ และเสพส่วยโลกให้เกิดอวิชชา ตัณหาและอุปาทาน อันเป็นสาเหตุของความทุกข์ ซึ่งมนุษย์ทุกคนล้วนต้องประสบตามกฎไตรลักษณ์อย่างเท่าเทียมกัน การดับอวิชชา ตัณหาและอุปาทานด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 หรือ ไตรสิกขาได้เรียกว่า นิพพาน (พระธรรมปิฎก,(ป.อ. ปยุตฺโต),2542.) ดังพุทธพจน์ “จิตที่ไม่มีอวิชชา ตัณหาอุปาทาน จะบรรลุดุรรहित” (อง.จตุกก (ไทย) 21/167/234.) “การฝึกจิต และพัฒนาจิต เป็นทางแห่งการตรัสรู้” (ม.ม. (ไทย) 13/335/405.) จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับจิตของมนุษย์มาก ดังเช่น “โลกถูกจิตนำไป ถูกจิตผลักไป จิตเป็นธรรมที่โลกทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจ” (ส.ส. (ไทย) 15/62/73.) “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ ทุกอย่างสำเร็จด้วยใจ” (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/1/23.) เมื่อจิตมีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างนี้ ดังนั้นพระองค์จึงสอนให้มนุษย์ต้องควบคุมฝึกหัดขัดเกลาจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ด้วยปัญญาอยู่เสมอ เพราะ “จิตที่คืนรน กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก ขอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา ผู้มีปัญญาจะสามารถควบคุมจิตได้” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/33/35.) “จิตที่ฝึกและคุ้มครองดีแล้วย่อมนำสุขมาให้” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/35/36.) “จิตของผู้ถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว เป็นมงคลสูงสุด” (ขุ.สุ. (ไทย) 25/271/563.) และคำสอนในโอวาทปาฏิโมกข์ที่ถือว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนาที่ว่า “การไม่ทำบาปทั้งปวง ทำแต่ความดี และทำจิตให้ผ่องใสสะอาดบริสุทธิ์นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า” (ที.ม. (ไทย) 10/90/56.) แสดงให้เห็นว่า การทำจิตให้ผ่องใสสะอาดบริสุทธิ์ปราศจากอวิชชา ตัณหา อุปาทานเป็นทางแห่งการตรัสรู้หรือนิพพานที่ทุกคนปรารถนา

จะเห็นว่าทั้งเซ็นและเถรวาทต่างก็ให้ความสำคัญกับจิต การฝึกจิตและการกำจัดอวิชชา ตัณหาและอุปาทานที่เป็นสาเหตุแห่งทุกข์ออกจากจิตเหมือนกัน หลักคำสอนในการดับทุกข์ของมนุษย์พบว่าเหมือนกันคือ ไตรสิกขาและอริยมรรคมีองค์ 8 เรียกว่า ไตรสิกขาเป็นการนำอามรรค 8 ในอริยสัจ 4

ไปปฏิบัติจริง หรือเป็นการชำระกายด้วยศีล ชำระจิต ด้วยสมาธิ ชำระทวิญญูด้วยปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ดังนี้คือ ด้านปัญญาได้แก่ สัมมาทิญญู – สัมมาสังกัปปะ ด้านศีล ได้แก่ สัมมาวาจา-สัมมากรรมันตะ-สัมมาอาชีวะ ด้านสมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ ในมรรค 8 นี้ ซึ่งความสัมพันธ์ของการมีศีล (กาย) สมาธิ (จิต) และปัญญาของมนุษย์นี้พระองค์ ตรัสว่า “ผู้มีปัญญาจะสามารถควบคุมจิตได้” นั่นก็คือ เมื่อมีสัมมาทิญญูและสัมมาสังกัปปะ แล้ว กาย จิตใจก็จะตั้งมั่นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมทั้งกาย จิตใจ สติปัญญา นั้นย่อมส่งผลต่อเนื่องไปถึงการอยู่ร่วมกัน ในสังคม ส่วนรวมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้สงบสุข ตามไปด้วย

จุดมุ่งหมายสูงสุดของทั้งสองพบว่า เหมือนกัน แต่เรียกชื่อต่างกันคือชาวเขินจะมุ่งสู่การ ตรัสรู้ (ซาโตริ) ส่วนเถรวาทมุ่งสู่การนิพพาน ซึ่งมี 3 วิธีคือ สันทนาธรรมกับอาจารย์/ทำตามตัวอย่างที่ดี (ศีล) ขบคิดโกธาน/ปริศนาธรรม (ปัญญา) และปฏิบัติ ชาวเขิน/กรรมฐาน (สมาธิ) เพื่อกำจัดอวิชชา ค้นหา อุปาทานออกจากจิตให้เป็นจิตที่ผ่องใส สะอาดบริสุทธิ์ ซึ่งชาวเขินเรียกว่า “พุทธภาวะ” ซึ่งทำได้ง่ายไม่ยุ่งยาก เพียงแต่ทำหน้าที่ไปตามปกติ เพราะทุกคนเกิดมาล้วน มีพุทธภาวะที่บริสุทธิ์เหมือนกัน นับว่าชาวเขินมีกุศโลบายใช้การตรัสรู้นี้ในการเสริมแรง จูงใจให้ปฏิบัติ ตามที่นายก่องสรรเสริญ ส่วนเถรวาทมุ่งสู่การ นิพพาน (สภาวะที่ไม่มีอวิชชา ค้นหา อุปาทานใน จิต) ด้วยการลงมือปฏิบัติ ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามคำสอนในมรรค 8 เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ ชีบออกทางพ้นทุกข์ คำสอนที่ได้รับการยอมรับว่า ประเสริฐ มีเหตุผลที่สุดในโลกจะไม่มีมีความหมายเลย หากไม่นำไปศึกษาให้เข้าใจและปฏิบัติตามให้เกิด มรรคผลตามสติกำลังของแต่ละบุคคลในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน เพราะ “จิตที่ฝึกและคุ้มครองดีแล้วย่อม นำสุขมาให้” อีกทั้งรสชาติของการนิพพานนั้นพึงเห็น ได้ด้วยตนเองและจะรู้ได้เฉพาะตนเท่านั้น คนอื่น

แม้แต่บิดามารดา ญาติพี่น้องก็ทำให้ไม่ได้ (ช.ธ. (ไทย) 25/43/39.)

วัดโพธิ์ บ้านโนนทันตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2379 เป็นวัดเก่าแก่และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์คือ เคยเป็นที่ตั้งเมืองขอนแก่นในปี พ.ศ.2398-2410 เคย เป็นถิ่นพำนักของเจ้าเมืองที่สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ ล้านช้าง พระยา อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ข้าหลวง นัก ปกครอง นักปราชญ์ ราชบัณฑิต และพระเถระที่สำคัญ ด้วยเหตุนี้จารึกประเพณี วัฒนธรรมที่โด่งดัง โดยเฉพาะ คำผญาจึงถูกบันทึกไว้ที่วัดโพธิ์แห่งนี้ เจ้าอาวาสที่นำ ปริศนาธรรมของอีสานมาเผยแพร่ในรูปแบบของภาพ ปริศนาธรรมคือ พระครูโพธิสารคุณ หรือ หลวงปู่โพธิ์ พระวิปัสสนาจารย์ ผู้ผ่านการฝึกอบรมวิปัสสนา กรรมฐานจากวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานครและนำมาเผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน ณ ศาลาโพธิสาร 72 ที่สร้างขึ้นเนื่องในวาระสิริอายุ 72 ปีของหลวงปู่โพธิ์เมื่อ พ.ศ. 2537

จากการสัมภาษณ์นายธรรมรงค์ แก้วโบราณ จิตรกรผู้เขียนภาพปริศนาธรรมสะท้อนให้เห็นว่า เขา เขียนภาพขึ้นมาจากภาษาพูดที่เรียกว่า “คำผญา” ที่ หลวงปู่โพธิ์ เป็นผู้กำหนดให้เขียน ตามจินตนาการของ ตนเองก่อน เมื่อเขียนเสร็จแต่ละภาพหลวงปู่โพธิ์จะ เป็นผู้ตัดสินใจว่าภาพนั้นสมบูรณ์หรือไม่ ต้องลบหรือ ต้องเพิ่มในรายละเอียดภาพอีกครั้งจนกว่าท่านจะพอใจ ซึ่งหลวงปู่จะให้ความสำคัญในทุกรายละเอียดไม่ว่าจะเป็นสีหน้า ท่าทางบุคลิก แววตา การแต่งกายของคนใน ภาพซึ่งท่านจะเน้นเอกลักษณ์ของความเป็นคนอีสาน อย่างภาคภูมิใจ

โรงมหรสพทางวิญญาณอยู่ภายในวัดธารน้ำ ไหล (สวนโมกขพลาราม) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ ธานี ออกแบบการก่อสร้างโดยท่านพุทธทาสภิกขุ ในปี พ.ศ. 2509 เพื่อให้ประชาชนใช้เป็นที่พักเรียนธรรมะ ภายในโรงมหรสพทางวิญญาณจะใช้เขียนภาพสอน ธรรมะ ใช้เป็นห้องประชุม ใช้สอนวิปัสสนากรรมฐาน เป็นที่ฟังธรรม ฉายสไลด์ และฉายภาพยนตร์ ส่วน ภายนอกจำลองภาพหินแกะสลักเหมือนถ้ำอชันด้าใน

อินเดีย เป็นภาพแสดงพุทธประวัติและชุดตุ๊กตาสอน
ธรรมะ

เรื่องราวของโกอานหรือภาพปริศนาธรรม
ในชีวิตจริงบางภาพมีจริงบางภาพคงเป็นเพียง
จินตนาการ เพราะ จุดมุ่งหมายของการเขียนภาพก็คือ
เป็นคำถามเพื่อสื่อให้เห็นการเปรียบเทียบ การขัดแย้ง
กันของเรื่องราว แล้วใช้สติปัญญาพิจารณาหา
คำตอบในทางธรรม ให้เกิดปัญญาคือ สัมมาทิฐิ และ
สัมมาสังกัปปะ เมื่อเห็นถูก คิดถูกแล้วก็จะได้นำไป
ปฏิบัติตามให้เกิดมรรคผล นิพพานได้

จะเห็นได้ว่าท่านพุทธทาสภิกขุและพระครู
โพธิสารคุณเป็นพระเถระที่มีอัจฉริยภาพสูงของ
เมืองไทย มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และเห็นคุณค่าของภาพ
ปริศนาธรรมคือการสอนธรรมะทางลัดเพื่อให้เกิดสติ
และปัญญา เพียงแต่ต่างกันในระยะของพัฒนาการ
พุทธศาสนา คือ ท่านพุทธทาสนำเสนอภาพปริศนา
ธรรมจากโกอานนิกายเซ็นของพุทธศาสนาเถรวาท
ส่วนพระครูโพธิสารคุณนำเสนอภาพปริศนาธรรมจาก
คำผญาชาวอีสานของพุทธศาสนาเถรวาท ถึงแม้ที่มา
ของภาพปริศนาธรรมทั้งสองนี้จะต่างกันแต่
จุดมุ่งหมาย ความหมาย ประโยชน์ของภาพปริศนา
ธรรมนั้นไม่แตกต่างกันเลย ขอเพียงแต่พุทธบริษัทเมื่อ
ชมภาพปริศนาธรรม ทำความเข้าใจในความหมายทาง
ธรรมะจากภาพให้ลึกซึ้งจนเกิดปัญญาแล้วก็ควรนำไป
เป็นคติเตือนใจให้ระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าด้วยการมี
สติ (อนุสติ 10) อีกทั้งต้องนำไปประยุกต์ใช้ใน
ชีวิตประจำวันอยู่เสมอเพื่อชีวิตจะได้พบแต่ความ
สะอาด สว่างและสงบทั้งกายและจิต ซึ่งย่อมส่งผลไป
ยังสังคมส่วนรวม ประเทศชาติทั่วทั้งจักรวาลย่อมสงบ
สุขตาม และเพื่อการบรรลุมรรค ผล นิพพานขั้นสูงสุด
ที่ทุกคนปรารถนาทั้งในปัจจุบันชาติ อนาคตชาติตาม
สติ กำลังของแต่ละบุคคล

ประโยชน์ต่อชีวิตจริงของผู้คนในสังคม
ปัจจุบันที่ โกอานและภาพปริศนาธรรมในศาลาโพธิ
สาร 72 วัดโพธิ์ บ้านโนนทันให้มานั้นคือ ความ
ฉลาดทางอารมณ์ หรือ E.Q. (Emotional Quotient)

ความสามารถในการตระหนักรู้อารมณ์ตนเองและผู้อื่น
มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามความรู้สึก
นึกคิดของจิต (สังขาร) แสดงอารมณ์ได้ถูกต้อง
เหมาะสมกับกาลเทศะ ควบคุมจัดการกับอารมณ์ได้
โดยใช้ปัญญากำกับ จะช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไป
อย่างสร้างสรรค์และมีความสุขมากกว่าความฉลาดทาง
สติปัญญา (I.Q.) ถึง 4 เท่า (กรมสุขภาพจิต,2548.)
เรียกว่า เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย จิตและสติปัญญา
เป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข ซึ่งคำสอนในพุทธ
ศาสนามีพร้อมอยู่แล้วทั้งความฉลาดทางปัญญา (I.Q.)
ความฉลาดทางอารมณ์ (E.Q.) ความฉลาดทางศีลธรรม
(M.Q.)และความฉลาดทางจิตวิญญาณ (S.Q.) (จำลอง
ดิษยวิช,2544.) เมื่อมนุษย์มีปัญหาหรือมีความทุกข์
ก็ใช้ความฉลาดทางอารมณ์และปัญญาจัดการแก้ปัญหา
ได้ ส่วนความฉลาดทางศีลธรรมและจิตวิญญาณ เป็น
การปฏิบัติตนภายในกฎเกณฑ์กติกาศักดิ์ของสังคม
ส่วนรวม (กรมวิชาการ,2545.)

6. บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ด้านความเหมือน
ทั้งโกอาน นิกายเซ็นและภาพปริศนาธรรมเป็นวิธีการ
สอนพุทธธรรมในสมัยพุทธกาล ต่อมาภายหลังพุทธ
ปรินิพพานจึงพัฒนามาเป็นภาพเขียนในลักษณะคำที่
ขัดแย้ง ตรงกันข้าม หรือเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย
เพื่อพัฒนาจิต เจริญปัญญา ได้แก่การขบคิดโกอานกับ
ปัญหาปริศนาธรรม และการปฏิบัติเช่นกับการ
ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน หลักพุทธธรรมและวิธี
บรรลุเป้าหมายสูงสุดที่เช่นเรียกว่า การตรัสรู้ (ชาโตริ)
ส่วนเถรวาทเรียกว่า นิพพาน พบว่าเหมือนกันคือ ใช้
ไตรสิกขา หรือ มรรค 8 เป็นเครื่องมือเพื่อดับอวิชชา
ตัณหาและอุปาทานออกจากจิต ให้อยู่ในสภาวะของจิต
เดิมแท้หรือ พุทธภาวะที่ห้องใสสะอาดบริสุทธิ์

ด้านความแตกต่าง พบว่าโกอานนิกายเซ็น
เป็นพุทธศาสนาเถรวาทเกิดขึ้นในประเทศจีน ต่อมาปี
พ.ศ.2493 โดเส็ต เททาโร ชูชูกิ ชาวญี่ปุ่นนำโกอานมา
พิมพ์เผยแพร่ด้วยภาษาอังกฤษโด่งดังไปทั่วโลก ส่วน

ไทยพบภาพเขียนปริศนาธรรมโบราณในสมัยสุโขทัย ตามผนังโบสถ์ เป็นภาพพระเวสสันดรชาดก และไตรภูมิ พระวิปัสสนาจารย์ผู้เห็นคุณค่าของศาสนาและศิลปะได้นำคำผญา ปริศนาธรรมที่เป็นนามธรรมมรดกทางปัญญาของคนอีสานที่เคยรุ่งเรืองมาก่อนในยุคทวารวดีมาเผยแผ่เป็นภาพเขียนปริศนาธรรมในศาลาโพธิสาร 72 วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน เมื่อปี พ.ศ. 2537 คือ พระครูโพธิสารคุณ หรือ หลวงปู่โพธิ์

การตีความหมาย โโกานนิกายเช่นเป็นการตีความหมายจากภาพเขียนมาเป็นภาษา ส่วนภาพปริศนาธรรม ศาลาโพธิสาร 72 วัดโพธิ์บ้านโนนทันเป็นการตีความหมายจากภาษามาเป็นภาพเขียน เพื่อสื่อธรรมะ วิธีการเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุด เช่นบอกว่าการตรัสรู้ดับปล้น (ชาโตริ) ไม่จำกัดรูปแบบ ทุกคนสามารถตรัสรู้ได้ เพราะมีพุทธภาวะ หรือจิตเดิมแท้ในตัวทุกคน เพียงแต่ปฏิบัติหน้าที่ที่มีอยู่ไปตามปกติธรรมดา โดยกำจัดอวิชชา สังขารและอุปาทานออกจากจิตเดิมแท้ ด้วยธรรมขั้น 5 และการพัฒนาจิต ส่วนพุทธเถรวาทเชื่อว่า บุคคลมีความสามารถในการบรรลุนิพพานน้อย และทำได้ยาก

ประโยชน์ของโกาน เป็นวิธีการเพื่อเปิดจิตบุคคลมุ่งสู่การตรัสรู้ดับปล้น (ชาโตริ) ส่วนประโยชน์ของภาพปริศนาธรรมในศาลาโพธิสาร 72 วัดโพธิ์ เป็นการเปิดประตูทางปัญญาให้เกิดสติปัญญาเพื่อนำไปสู่การขบคิดใคร่ครวญและประยุกต์องค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีทั้งความฉลาดทางอารมณ์ สติปัญญา ศิลธรรมและจิตวิญญาณ และเพื่อการบรรลุมรรคผลนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีจากความเมตตากรุณา เอื้ออาทรของผู้มีพระคุณหลายฝ่ายด้วยกัน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกล่าวนามเพื่อเป็นการขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ คือ พระครูภาวนาโพธิคุณ,ดร. ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่าย

วิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น อาจารย์ที่ปรึกษา พระมหาประมวลฐานตฤโต,ดร. พระมหาบาง เขมานนุโท,ดร. พระมหาสำราญ กมฺมสุทฺโธ, ดร. และนายธรรมรงค์ แก้วโบราณ จิตรกรผู้เขียนภาพปริศนาธรรม

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก

ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

(ตัวอย่าง ม.อ. (ไทย) 14/74-76/78-

81. หมายถึง มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เล่ม 14 ข้อ 74-76 หน้า 78-81.)

พระราชมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต). บทบาทพระบรมครู.

กรุงเทพมหานคร: จรูญการพิมพ์, 2530.

พระธรรมปิฎก.(ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). กาลานุกรม

พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก. พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ผลิธีม, 2552.

พุทธทาส อินทปญฺโญ แปล. สุตรวैयाล่ง.

กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2530.

พุทธทาส อินทปญฺโญ. ภาพจากจิตสู่อัจฉินโรง

มหรสพทางวิญญาณสวนโมกขพลาราม.

กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2544.

กิริติ บุญเจือ. ศาสนศาสตร์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร:บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2532

กรมวิชาการ. สร้างลูกให้เติบโตใหญ่มีวุฒิภาวะทาง

อารมณ์ศีลธรรมและจริยธรรมได้

อย่างไร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุ

สภาลาดพร้าว, 2545.

กรมสุขภาพจิต. คู่มือความฉลาดทางอารมณ์. พิมพ์

ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก,

2548.

จำลอง ดิษยวณิช. จิตวิทยาของความดับทุกข์.

เชียงใหม่: การเวียงการพิมพ์จำกัด, 2544.

Daisetz Teitaro Suzuki. Essays in Zen

Buddhism. first series .London: Rider, 1985.

Daisetz Teitaro Suzuki. Manual of Zen

Buddhism. Islands: The Guernsey

Co.Ltd. 1950.

Daisetz Teitaro Suzuki. Zen Buddhism

London: William Clowers & Sons, 1963.

David McComb. World History Volume 1.

Prehistory to 1500. United States of

America: Dushkin Publishing

Group, 1996.

ภาคผนวก

โกอานนิกายเซ็นและภาพปริศนาธรรม

ในวัดโพธิ์ ที่ผู้วิจัยศึกษามีทั้งความหมายที่เหมือนกัน

และแตกต่างกัน จึงเลือกมานำเสนอให้ศึกษาประกอบ

ในบทความนี้ จำนวน 2 ชุดคือ

ชุดที่ 1

โกอาณ นิกายเซ็น	ภาพปริศนาธรรม ศาลาโพธิสาร 72
<div data-bbox="317 378 754 857" data-label="Image"> </div> <p data-bbox="464 913 609 947">เต่าหินตาบอด</p> <p data-bbox="264 965 810 1099">บทสนทนาระหว่างมนุษย์และเต่าตาบอด มนุษย์ : เต่านี่ช่างโง่เสียจริง มีคัมภีร์อยู่บนหลังแล้วเหตุใด โง่น จึงไม่รู้ธรรมะ</p> <p data-bbox="264 1115 810 1301">เต่า: บนหลังฉันนี้ ยังไม่ใช่ธรรมะที่แท้จริง ความหนวก บอด คือ ความไม่ยินดี ยินร้ายในอารมณ์ที่มากกระทบ; ความเย็นและสงบที่เนื้อตัวของฉันต่างหาก เป็นธรรมะ ที่แท้จริง</p> <p data-bbox="264 1317 810 1406">ที่มา : พุทธทาส อินทปัญโญ, ภาพจากจิตสู่อัจฉริยะในโรง มหารสพทางวิญญานสวน โมกขพลาราม, 2544.</p>	<div data-bbox="834 378 1370 678" data-label="Image"> </div> <p data-bbox="1034 734 1179 768">เต่าแบกคัมภีร์</p> <p data-bbox="834 786 1380 1070">หมายถึง เต่าแบกคัมภีร์ที่เข้าไปทั้งปี แต่ ไม่ได้ประโยชน์อะไรจากคัมภีร์นั้น เหมือนมีของอยู่ใน ในตัว แต่มองไม่เห็นคุณค่า หาประโยชน์ไม่ได้จากสิ่ง ที่ตนมีนั้น เปรียบเหมือน คนที่คงแก่เรียน เก่งตำรา ศึกษาปริยัติ มามาก แต่นำมาปฏิบัติไม่ได้ หรือมีวิชา แต่ขาดจรณะ</p>

ภาพชุดที่ 1 นี้ ทั้งเซ็นและพุทธเถรวาท ใช้ภาษา ชื่อภาพที่เหมือนกัน แต่หลักพุทธธรรม ความหมายของภาพที่
สื่อต่างกัน คือ เต่าหินตาบอดของเซ็น หมายถึง การไม่ยึดติดในพระคัมภีร์ ไม่พึ่งพาอาศัยคำพูดและตัวหนังสือ
หากแต่ชี้ตรงไปยังจิตของมนุษย์ ให้เห็นธรรมชาติเดิมแท้ที่อยู่ภายในของตนเอง ส่วนพุทธเถรวาท นั้นกลับหมายถึง การ
มีของอยู่ในตัวแต่หาประโยชน์ คุณค่าไม่ได้

ชุดที่ 2

โกอาน นิกายเซ็น	ภาพปริศนาธรรม ศาลาโพธิสาร 72
<div data-bbox="276 378 788 920" data-label="Image"> </div> <p data-bbox="384 931 676 967">จูงวัวรับการฝึก In Harness</p> <p data-bbox="256 976 807 1570">เมื่อชายหนุ่ม (จิตที่มีปัญญา) ค่อยๆอดทนใช้ ตะบะความเพียรเพื่อกัดเลศตัดฟันด้วยวิปัสสนากรรมฐาน อย่างค่อยเป็นค่อยไป (ผู้มีปัญญา พึงรักษาจิต) เจ้าวัวสี ดำ (จิตที่มีกิเลส) ที่เคยขัดขืน ก็ค่อยๆคุ้นเคย เริ่มพอใจ ให้จูงจูงอย่างง่ายดาย เริ่มเกิดศรัทธา ส่วนศีรษะวัว เปลี่ยนจากสีดำกลายเป็นสีขาว ย่อมแสดงว่า เจ้าวัวนี้ เริ่มมีสติปัญญา รู้เท่าทันถึงประโยชน์ของการฝึกจิต และชายหนุ่มยังต้องถือนไม้เรียวอยู่ นั่นหมายถึง ยังต้อง ใช้วิริยะคอยกำกับจิตอยู่ให้มั่นคงแน่วแน่ ความหมาย ของภาพนี้ทั้งหมดก็คือการใช้อินทรีย์ ๕ ในการฝึกจิต ที่มา Daisetz Teitaro Suzuki, Manual of Zen Buddhism.1950.</p>	<div data-bbox="831 387 1358 757" data-label="Image"> </div> <p data-bbox="970 815 1235 851">ตาดิจูตาดิ ตาดิจูตาดิ</p> <p data-bbox="938 869 1267 904">ตาดิจูตาดิ ตาดิจูตาดิ</p> <p data-bbox="927 920 1374 1301">หมายถึง การเป็นผู้นำหรือหัวหน้าในการ ปกครอง ถ้าผู้นำตาดิ คือมีศีลธรรม มีสัมมาทิฐิ ปกครอง ลูกบ้านตาดิด้วยกัน ก็ปกครองง่าย พัฒนาได้เร็ว เรียกว่า มีศีล มีทิฐิเสมอกัน ถ้าผู้นำตาดิ แต่มีลูกบ้านตาดิ ก็ ทำให้ปกครองลำบาก พัฒนาช้ากว่า แต่ถ้าได้ผู้นำ ตาดิ ปกครองลูกบ้านตาดิ ยิ่งหลงทางไปกันใหญ่ สะเปะสะปะ หากได้ผู้นำตาดิ ปกครองลูกบ้านที่ตาดิ บอดเสมอกัน ก็จะจูงมือกันพากันไปอย่างไร้ทิศทาง</p>

ภาพชุดที่ 2 นี้ มีหลักพุทธธรรมและความหมายที่เหมือนกันคือ ความสำคัญของผู้นำ